

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 21 Mart 1929

Sayı: 121

FİKİR HAYATIMIZ :

IV

YENİ FİKİR CERYANLARIMIZ

(Ziya Gökâlp) tan sonraki fikir hayatımıza gıda veren mütefekkirlerimizin hemen hepsinde müşterek bir vasıf göze çarpar: (Ziya) nın tesirlerine karşı vaziyet almak... Fikirlerinin kudretile ve canlılığı ile memleketimizde yeni bir düşünce devri açan (Ziya Gökâlp), etrafına göre kuvvetli olan her şahsiyet gibi, hâkim ve tazyik edici bir tesir yapmıştı; yeni fikir devremiz, gıdasını bu tesirden aldığı gibi, kuvvetini de bu tesire karşı koymakta bulmuştur.

Biz bu vakiya ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Zaten felsefe tarihleri, bu nevi tesir ve aksi tesirlere dair bir çok nümuneler göstermektedir: Her felsefe mektebi, tam bir inkişafa erince, zıddını doğuruyor; karşılıklı yeni bir fikir muvazeneti ortaya çıkıyor. Eski felsefî normlar, yavaş yavaş zayıflıyor: yeni bir hayat görüşü, daha fazla emniyet ve doğruluk duygusunu zekâmıza kabul ettiriyor. Her yerde ve her zaman, felsefe hareketleri, hududu az çok sarahatle belli olan böyle birer tesir aksitesir halinde olmuştur, diyebiliriz.

Bu gözle bakınca, bazı filozofların, sistemleri içinde, böyle tam bir devreyi yapmış olduklarını görürüz; bazen de bir devre, ancak bir kaç neslin filozoflarını içine almak suretile tamamlanır. Bu mutalâaya göre kabul edebiliriz ki, her felsefe devresinin, kendisinden evvelkini yıkmaya çalışan menfi bir parçası, tam bir inkişaf safhası ve nihayet sonu vardır. Bu hal yalnız bütün bir devrede

değil, hatta kendi kendine kapalı bir âlem, bir mikrokozun olmak iddaası ile beslenmiş her felsefe sistemi için de böyle dir: bundan dolayı her filozofun menfi ve müspet iki yüzü, biri beğenmeyen, öteki beğendirmeye çalışan iki görüşü vardır:

Bu mutaâlâları, umumî felsefe tarihlerinde sık sık tekrür eden bir vak'ayı hülâsa etmek üzere kaydediyorum; ve öyle zannediyorum ki, bu vak'alara dikkatinizi tatbik etmezsek, ne içinde yaşadığımız fikir hayatımızın, ne de mazideki fikir cereyanlarının mekanizmasını kavramak pek kolay olmaz.

Yazıma başlarken demiştim ki, yeni fikir cereyanlarımız, (Ziya Gökâlp) ın görüş tarzına karşı bir hareket manasını gizleyemeyen müşterek bir hususiyetle tavsif olunabilir.

Bu bizim için bir çok cihetlerden manalı gözükmeğe lâyıktır; çünkü bu suretle tahmin edebiliriz ki, (Ziya Gökâlp) ten sonra fikir hayatımızın en umumî çizgileri, sistem mahiyeti, daha açık söyleyelim, istikameti ve hayatî manası, yeni bir devre vücuda getirmek istidadını göstermektedir; bununla beraber, bunu ancak bir tahmin olarak kabul edebileceğiz: çünkü bu daha fazla bir istiklâl meselesidir; ve bugün içinde yaşadığımız fikir cereyanlarının yarınki inkişafını kat'i olarak haber vermek henüz elimizde olmayan bir iştir. Yalnız diyebiliriz ki, eğer bugünkü fikirlerimizde dünkülere göre mevcut olan hususiyetler, başlı

başına bir düşünce tarzı yaratacak kuvveti haiz değilse, bu günkü fikir cereyanları nihayet eski anlayış tarzlarımızın az çok bir tekemmülüne vasıta olmaktan başka bir manayı haiz olmayacak, bir hazırlık devri halinde kalacaktır.

*
* *

(Ziya Gökâlp) ın «collectivisme» ini en iyi hülâsa eden bir cümlesi, bir zamanlar, münevverler arasında atalarsözü kadar meşhur olmuştu: «fert yok, cemiyet var.» Bu vecize, bir çok kimselerin ruhunda, yeniliğe ve fazla kat'iliğe nahoş bir tesir uyandırıyor. Fakat (Ziya) nın felsefî kudreti, bu menfi tesirlerin, fikrî bir ifade içinde yeni ve aksi bir görüş halinde ortaya çıkmasına mani oluyordu.

Bundan evvelki bir yazımızda cemiyetçi görüşün, alelûmum fikir hayatımızda nakadar kıymetli bir izah unsuru olduğunu göstermiştik; bunu inkâra mahal ve imkân yoktur, ve hatta bu, daha uzun müddet böyle kalacaktır. Fakat cemiyetçiliğin, bir de (Ziya) beyin felsefe mekanizması içinde mana ve kudreti vardır ki başka memleketlerde de nümuneleri mebzûl olan bu görüş tarzının çok hususî bir şeklidir: İşte, daha kendisinin fikirlerini hararetle neşretmekte olduğu zamanlarda bile, tektük baş gösteren ve nihayet mütareke senelerinde çok geniş bir şekilde tedvin edilmeğe başlayan ferdiyetçi «individualiste» görüş, bilhassa, cemiyetçiliğin bu mü-

samahasız şekline karşı çıkmıştır, denebilir.

Vakıa(Ziya Gökâlp), «integral» cemiyetçiliğinin, zihinde bıraka-
cağı boşluğu, «büyük adam»,
«dahî» ve «millî kahraman» gibi
tiplerle doldurmağa ve ferdiyet-
çi temayüllerin haklı olarak isti-
yebileceği cevapları peşinen
vermeğe çalışmıştır; fakat her
felsefe sisteminde olduğu gibi
(Ziya) beyin görüşünde de (esas-
lı olan) ve (talî olan) fikirlerin
tesir ve ifade kuvveti aynı ol-
mamıştır: sistemin umumî ma-
nası, çok defa hatta filozofun
zahiri olan arzusuna rağmen,
bütün fikirleri esaslı ve talî
olarak muhtelif derecelere ayı-
rır, onların her birine farklı
kuvvetler tevzi eder.

İşte (Ziya) beyin sisteminde
hâkim bir mebdâ olan ferdin
fedası, bu suretle yeni fikir ha-
yatımızın mukabil bir görüş
yaratarak tamir ve tadil etmeğe
çalışacağı ilk hedef olmuştur.

.*.*

Bu hedefi felsefi şuurunda
en çok sarahatle tespit eden ve
en etraflı surette kavrayan, öyle
zannediyorum ki (Mustafa Şekip)
bey olmuştur. Şekip beyin, bir
müderris sıfatıyla, gençliğe ve
Avrupanın orijinal fikir cereyan-
larını çok anlayışlı bir surette
dilimize nakletmek suretile bütün
memleket münevverlerine temin
ettiği faydalar yanında, henüz
geniş bir zümre tarafından lâıyk
olduğu derecede vuzuhla tespit
edilememiş bir filozof şahsiyeti
vardır ki, bence onu etraflı su-
rette anlamak hepimizin bir
borcudur. İsviçrede ruhiyat ve
terbiye ile meşgul olduktan son-
ra memleketine dönen Şekip
bey, ilk evvel, ortaya şahsî fikirler
atarak değil, belki kendi teteb-

bularının takip ettiği yolları ve
durak yerlerini karilerinden
saklamaksızın ve onları da ken-
disiyle beraber aynı tesire ma-
ruz bırakarak mütemadi surette
aynı bir hedefe doğru yürümüş-
tür: kendine göre (Ziya) beyin
elinde ölmüş, bir makine haline
girmiş olan ferde can vermek,
onu fikrin ve binnetice tarihin
içinde hürriyet havasına kavuş-
turmak.

(Şekip) beyin şu satırlarını
okuyanlar, bahsettiğimiz hedefi,
onun kadar kudretle aramızda
duyan kimse olmadığını kabul
etmekte benimle birleşirler zan-
nederim: «felsefenin gayesi kâ-
inatın, ruh ve hayatın hakikî
seciyesini, tabîî iradelerini bul-
muş ve hiç olmazsa telkin etmek
olacakken dinlediğim ve okudu-
ğum tefelsüflerin ekseriyetle
iradeyi kıran ve zekâyı çok
yüksek, fakat mevhum bir «mü-
cerredi alâ» ya çıkardıktan sonra
bütün âlemi tek ve mücerret
bir düsturdan bir hendese davası
gibi ispat ve istihraç etmek iste-
yen bir zihniyetleri vardı. Beni
sevki tabiilerimden, his ve heye-
canlarımdan, ihtiras ve iradele-
rimden uzaklaştıran, teleskopla-
rı münhasıran akıl ve zekâdan
yapılmış bir rasathaneye bırakan
ve burada da yalnız tefekkürü
sırf ve ya mihanikiyet adese-
sini dayayarak temaşaya davet
eden bir felsefe ile bir türlü
kaynaşmamıştım»[*] Şekip beyin
(Bergson) u okuyuncaya kadar
içinde yaşadığı bu ruhî sıkıntıya
dair itiraflarına mana verebilmek
için (Ziya) beyin felsefesini ha-
tırlamak zaruridir: ferdi cemi-
yetin içinde eriten mihanikî illi-
yet rabitası, ruhumuzu, hürriyete
değil, tesadüfe, imkâna, şahsiliğe
ve yaratılışa değil, belki muay-
yeniyete, zarurete, gayri şahsili-

ğe ve nizama doğru çevirir. İşte
Şekip bey için felsefenin en
köklü mes'elesi budur. (Ziya)
bey, kendisinden evvelki devri
de, karma karışık, manasız ve
bağısız bir surette ilim adamları-
mıza ve mütefekkirlerimize hâ-
kim olan ferdiyetçiliği, birer birer
ortadan kaldırılmağa çalışmış
ve bunun için «dogmatique» bir
cemiyetçiliği elinde kuvvetli bir
unsur olarak kullanmıştı; bu
âdeta bir nizam «ordre» felsefesi
idi. Şekip bey, aksi tezin üzerin-
de ve zıt istikamette yürümek
ihtiyacı ile çırpınıyor. Hatta di-
yebilirim ki, Şekip Bey için,
memleket münevverlerine tam
bir sadakatla tanıtmağa çalıştığı
(Bergson), (W. James), (Freud)
ve (Ribot) gibi mütefekkirlerden
hiç biri, en son söz sahibi olma-
ğa lâıyk değildir; belki daha
fazla bunların herbiri, Şekip
Beyin zihninde yavaş yavaş şek-
lini almağa çalışan bir şema-
nın birer şahididir. Bu şema,
henüz tam ve şümüllü tarzda
bir eser haline gelmiş değildir;
fakat herhalde bunuu temel ta-
şını şimdiden keşfedebilmek için
elimizde kâfi derecede malzeme-
nin mevcut olduğunu kabul ede-
biliriz.

Buraya kadar, Şekip Beyin,
bugünkü fikir hayatımıza ilâve
ettiği kıymetli unsura sadece
işaret ettik; bundan sonraki
yazımda bu düşünce unsurunu
ne nisbette inkişaf ettiğini ve
hangi tarzlarda tatbik edilebil-
diğini göstermeğe çalışacağım.

MEHMET SERVET

[*] M. Şekip, Bergson tercümesi. 1339.s.3-4